18.5.2017

Sitran lausunto tulevaisuusvaliokunnalle asiassa: VNS 4/2017 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2018—2021 K 14/2017 vp Hallituksen vuosikertomus 2016

Kiitämme mahdollisuudesta lausua asiassa ja vastaamme alla tulevaisuusvaliokunnan esittämään kysymykseen: **"Mitkä ovat Suomen kolme suurinta kestävän kasvun haastetta ja ovatko ne huomioitu riittävästi valtiontalouden suunnitelmassa?"**

Nähdäksemme kolme keskeistä haastetta Suomen kestävälle kasvulle ovat:

1) Elinkeinorakenteen uudistaminen
2) Siirtyminen kiertotalouteen
3) Kohtaannon ja elinikäisen oppimisen parantaminen työelämässä

Näiden lisäksi on huolehdittava julkishallinnon toimintatapojen uudistamisesta, jotta emme syö kasvumme hedelmiä tehottomalla julkishallinnon toiminnalla.

Sekä Valtioneuvoston julkisen talouden suunnitelmassa 2018 - 2021 että hallituksen vuosikertomuksessa 2016 korostetaan Suomen talousongelmien olevan pääasiassa rakenteellisia. Suomen kansantalous ei ole vieläkään toipunut vuonna 2008 alkaneesta talouskriisistä. Elinkeinorakenteeseen ja korkean lisäarvon tuotantoon syntyi ammottava aukko telekommunikaatioklusterin hajotessa ja metsä- ja metalliteollisuuden suuryritysten tuotannon kansainvälistyessä. Elinkeinorakenteen murroksesta syntynyt rakenteellinen työttömyys on yhdessä väestön ikääntymiseen liittyvien menojen kasvun kanssa ajanut hyvinvointivaltion rahoituksen kestämättömälle pohjalle. Tämä ongelma ei ratkea perinteisin talouspoliittisin keinoin. Siihen ei myöskään riitä KIKY-sopimuksen tuoma kustannuskilpailukyvyn lisäys.

Suomen elinkeinorakenteen vahvistamiseen ja monipuolistamiseen tarvitaan uudenlaista elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaa, joka panostaa systemaattisesti ja pitkäjänteisesti uusien, korkean lisäarvon kasvualueiden ja -ekosysteemien tunnistamiseen ja kehittämiseen yhdessä suomalaisten yrittäjien ja yritysten kanssa. Sitra on kehittänyt tähän tarvittavaa, yksityisen ja julkisen sektorin tiiviiseen yhteistyöhön perustuvaa toimintamallia yhdessä Työ- ja elinkeinoministeriön sekä innovaatiojärjestelmän keskeisten toimijoiden (Tekes, Finpro, Suomen akatemia, VTT

ja Finnvera) kanssa jo usean vuoden ajan. Tämä toimintamalli pitäisi nyt ottaa nopeasti koekäyttöön uusien kasvualueiden tunnistamiseksi ja lupaavien kasvuekosysteemien kehittämiseksi. Sitran mielestä on tärkeää varmistaa, että uusien kasvuekosysteemien kehittämisen vaatimat resurssit ovat riittävät ja että valtioneuvosto ja innovaatiojärjestelmän keskeiset toimijat panostavat siihen pitkäjänteisesti.

Julkisen talouden suunnitelmassa on mainittu, että lähivuosina Suomen on varauduttava siihen, että Suomen talouskasvu ei palaudu finanssikriisiä edeltävien vuosien ja vuosikymmenten vauhtiin. Suomen talouden rakenteen suunnan arvioimisessa on entistä enemmän kiinnitettävä huomiota megatrendeihin, jotka tulevat globaalisti muuttamaan ja suuressa määrin ovat jo muuttamassa globaalin talouden rakennetta. Globaali kestävyyskriisi, jonka keskiössä on nopeasti etenevä ilmastonmuutos ja luonnonvarojen ylikäyttö on avannut maailman suurimman markkinan. Esimerkiksi Pariisin ilmastosopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi maailma tarvitsee vähintään 16,500 miljardin euron investoinnit vuoteen 2030 mennessä (We Mean Business Coalition, 2016).

Talouskasvu ei tulevaisuudessa voi enää perustua luonnonvarojen kasvavaan käyttöön. Talouskasvu on pystyttävä irtikytkemään luonnonvarojen kulutuksesta eli on siirryttävä kohti kiertotaloutta. Suomella on erittäin hyvät mahdollisuudet toimia kiertotalouden roolimallina muille maille ja synnyttää kestävää hyvinvointia, työpaikkoja ja talouskasvua. Suomi on muun muassa laatinut maailman ensimmäisen kansallisen tiekartan kohti kiertotaloutta. Sitran selvitysten mukaan kiertotalous voi tarjota Suomelle usean miljardin euron arvonlisän vuosittain, eikä arvio sisällä vientituotteita (Kiertotalouden mahdollisuudet Suomelle, Sitra ja McKinsey & co, 2015). Rooman klubi (2015) on arvioinut kiertotalouden voivan synnyttää Suomeen jopa 75 000 uutta työpaikkaa.

Valtioneuvoston suunnitelmassa on mainittu, että kehyskaudella ympäristöministeriön hallinnonala panostaa erityisesti bio- ja kiertotalouteen ja toimiin ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi (s. 34). Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alalla kiertotalouden investointitukiin varataan 2 milj. euroa (s. 30). Nämä aloitteet ovat tervetulleita, mutta kiertotalouden ja sen uusien liiketoimintamallien vauhdittaminen tulisi nähdä horisontaalisena toimenpiteenä kaikilla hallinnonaloilla. Esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla toteutettavassa maatilatalouden kehittämisrahastossa (Makera) tulisi maatalouden kiertotalousratkaisujen vauhdittaminen olla keskeisessä roolissa. Maatalouden kannattavuutta ja ruokajärjestelmän kestävyyttä voidaan huomattavasti parantaa kiertotalouden periaatteilla. Sitra on tehnyt asiaa liittyen useita selvityksiä ja kokeiluja.

Työttömyys pysyy tarpeettoman korkeana niin kauan kuin työn kysynnän ja tarjonnan kohtaamisessa on selviä ongelmia. Osaltaan työn kysynnän ja tarjonnan kohtaamiseen voidaan vaikuttaa poistamalla työllistymisen kannustinloukkuja. Tämä kytkeytyy suoraan valtioneuvoston julkisen talouden suunnitelman kaudella valmistuvaan selvitykseen sosiaaliturvan kokonaisuudistuksesta. Osin kohtaanto-ongelmassa on kysymys on riittävän ja laadukkaan informaation puutteesta. Työnhakijoiden – sekä työttömien ja uutta työtä hakevien työllisten tiedot tulisi saada nykyistä avoimemmin työn markkinoiden käyttöön. Nyt tiedot ovat liian hajallaan eri työnvälittäjien järjestelmissä ja myös tietojen laadussa on parannettavaa. Näihin ongelmiin viittaa yritysten ja muiden työnantajien vaikeudet löytää nopeasti sopivaa, osaavaa työvoimaa.

Työelämään liittyvänä pidemmän ajan kestävän kasvun rajoitteena on ajantasaisen käytännön osaamisen puute työn ja toimenkuvien muuttuessa ja vaatimustason noustessa. Osaamisesta huolehtiminen on sekä yksilöiden että työnantajien vastuulla, mutta myös julkisen vallan tarjoamilla kannusteilla voi olla merkittävä rooli tässä. Kestävä kasvu on pitkälti osaamisen varassa.

Kestävän kasvun käynnistämiseen tähtäävien toimenpiteiden rinnalla on huolehdittava myös julkishallinnon toimintatapojen uudistamisesta, jotta kasvumme hedelmät eivät hupene tehottomasti toimivan julkishallinnon kuluihin. Maakunta – ja soteuudistus ajoittuvat valtioneuvoston julkisen talouden suunnitelman kaudelle. Jotta talouden raami saadaan riittämään, tulee tuottavuuden kehittäminen nostaa keskiöön. Tuottavuutta voidaan ensisijaisesti nostaa innovaatioilla. Suunnitelmakaudella on huolehdittava innovaatioiden riittävästä rahoituksesta sekä panostettava uusien toimintatapojen levittämiseen. Sinänsä raamin sisällä olevat rahat riittävät, mutta maakuntien järjestämisosaamiseen, innovaatio- ja vaikuttaavuuspohjaiseen ostamiseen on panostettava. Mikäli hankinta maakunnissa (n. 23 mrd€) on vaikuttavuusperäistä jää tuottajille selkeä insentiivi nostaa tuottavuutta ja löytää uusien edullisimpia ja vaikuttavampia toimintatapoja. Jos maakunta jää vain laskujen maksajaksi, tuottavuus ei nouse ja valtion raami ei pidä. Terveysteknologia on keskeinen korkean lisäarvon vientiala. Innovaatioita suosiva hankintatapa mahdollistaa myös uusien toimintatapojen testauksen kotimarkkinoilla ja edistää vientiä.

Sitran lausunnon toimitti: Paula Laine, johtaja, ennakointi ja strategia, Sitra

Sitran lausuntoa kirjoittivat: Sitra Fellow Timo Hämäläinen, sekä johtajat Antti Kivelä, Timo Lindholm ja Mari Pantsar